Media4u Magazine
www.media4u.cz
S odbornou podporou mezinárodního kolegia vysokoškolských pedagogů vydává Ing. Jan Chromý, Ph.D., Praha.

Šablona příspěvků

Media4u Magazine

ISSN 1214-9187 Čtvrtletní časopis pro podporu vzdělávání
The Quarterly Journal for Education * Квартальный журнал для образования
Časopis je archivován Národní knihovnou České republiky
V letech 2008-2013 byl časopis na seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik ČR.

Hlavní nadpis článku

Role Rámcových vzdělávacích programů v rozvoji digitální gramotnosti u žáků se speciálními vzdělávacími potřebami

Upřesňující nadpis (např. Část 2. - xxxxxxx)

Hlavní nadpis článku anglicky (u anglicky psaných článků česky)

Role of Framework Educational Programmes in Developing Digital Literacy of Pupils with Special Educational Needs

Upřesňující nadpis anglicky (u anglicky psaných článků česky)

Autor

Pavla Pitnerová

Pracoviště autora česky

Katedra speciální pedagogiky, Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita

Pracoviště autora anglicky

Department of Special Education, Faculty of Education, Masaryk University

Abstrakt:

Technologie umožňují nebo usnadňují komunikaci i těm, kteří mají obtíže s mobilitou, s dorozumíváním, smyslové deficity. Technologie pronikají i do vzdělávání – jako učební látka, ale také jako nástroj pro zprostředkovávání učiva. O digitální gramotnosti se mluví jako další z klíčových kompetencí pro 21. století. Přinášíme přehled o ICT v Rámcových vzdělávacích programech.

Abstract:

Technologies enable or facilitate communications also for those who have difficulty with mobility, with comprehension, or sensory deficits. Technologies also penetrate into education - as teaching subject, but also as a tool for mediating the curriculum. The digital literacy is mentioned as another key competences for the 21st century. We present an overview of ICT in general educational

Klíčová slova: digitální gramotnost, ICT, kompetence, RVP, speciální vzdělávací potřeby, přehled

Key words: digital literacy, ICT, competence, Framework Educational Programme, SEN, overview

Současná společnost bývá označována jako společnost informační. Osoby, které nemají přístup k digitálním technologiím, se pak obtížněji začleňují do této moderní formy společnosti 21. století. V této souvislosti se hovoří o tzv. digitální propasti (Van Dijk, 2006), ohrožující mimo jiné i seniory a osoby se zdravotním postižením. Existují možnosti a koncepce, jak využít technologie ve prospěch osob se zdravotním postižením, a tím snížit riziko jejich sociálního vyloučení.

V souladu s trendy v oblasti počátečního i celoživotního vzdělávání se stále více zdůrazňuje i potřeba zvyšování úrovně základních dovedností, jako je schopnost číst, psát či počítat, tedy myšlenka „základních gramotností". Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) předložilo k veřejné diskuzi návrh *Národní strategie podpory základních gramotností v základním vzdělávání* (dále jen Strategie základních gramotností). Strategie základních gramotností (čtenářské a matematické) se opírá o zjištění, že jejich získávání je zásadní pro rozvoj klíčových kompetencí v rámci kontinuity celoživotního učení. Snahou Strategie základních gramotností (2012) je poukázat na souvislosti a vzájemné vazby mezi cíli vzdělávání, základními gramotnostmi, klíčovými kompetencemi a propojení s prostředím informačních a komunikačních technologií (dále ICT) a s rozvíjením další gramotnosti – digitální – v kontextech osobních, vzdělávacích i praktických. Vláda ČR přijala strategii v oblasti informačních a telekomunikačních technologií do roku 2020 za účelem posílení digitální gramotnosti zapojením moderních technologií do výuky (MPO, 2013, Digitální Česko 2.0).

Informační a komunikační technologie v Rámcových vzdělávacích programech

Žáci se speciálními vzdělávacími potřebami (SVP) se v současné době mohou vzdělávat v běžných školách, nebo pro ně lze zřizovat školy nebo ve školách třídy, oddělení a studijní skupiny (Školský zákon, § 16, odst. 9). U žáků se SVP pak může docházet k úpravě očekávaných výstupů vzdělávání v mezích stanovených rámcovými vzdělávacími programy (dále RVP). V jednotlivých RVP pro základní a středoškolské vzdělávání se s využitím ICT počítá v definicích některých klíčových kompetencí. Informatika a Informační a komunikační technologie jsou samostatnou vzdělávací oblastí a použití ICT se předpokládá i v dalších vzdělávacích oblastech a průřezových tématech (Pitnerová, 2012).

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání

Dítě po absolvování mateřské školy, přípravné třídy nebo přípravného stupně dovede využít informativní a komunikativní prostředky, se kterými se běžně setkává (kam krom knížek a encyklopedií zahrnují i počítač, audiovizuální techniku a telefon). Tato dovednost je součástí výstupů komunikativní kompetence v RVP PV. V souladu s nabývání kompetence k učení má dítě v předškolním vzdělávání získat i elementární poznatky o světě, který dítě obklopuje (lidi, kulturu, přírodu i techniku).

Vytvoření základního povědomí o širším prostředí, tedy i technickém, je součástí vzdělávací oblasti Dítě a svět.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

V RVP ZV se ICT objevuje hned v několika souvislostech. Nejprve v definici komunikativní kompetence, kde je definováno, že žák na konci základního vzdělávání využívá informační a komunikační prostředky a technologie pro kvalitní a účinnou komunikaci s okolním světem. Informační a komunikační technologie jsou také jednou z devíti vzdělávacích oblastí, tvořících vzdělávací obsah základního vzdělávání. S využitím techniky se počítá i v dalších vzdělávacích oblastech: Matematika a její aplikace (žáci se zde učí používat prostředky výpočetní techniky – především kalkulátory, vhodný počítačový software, určité typy výukových programů), Člověk a příroda (využití techniky pro lepší orientaci v běžném životě), Člověk a svět práce (kde se přímo očekává využití digitálních technologií jako počítač a periferní zařízení, digitální fotoaparát, videokamera, PDA, CD a DVD přehrávače, e-Kniha, mobilní telefony, bezdrátové technologie, navigační technologie, počítačové programy pro zpracovávání hlasových a grafických informací, operační systémy, vzájemná komunikace zařízení).

Dovednosti osvojené žáky ve vzdělávací oblasti Informační a komunikační technologie,

zejména při práci s internetem, jsou přímo deklarovány i v následujících průřezových tématech: Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech (má vést žáky k samostatnému získávání informací o zemích Evropy a světa, o jejich životě a událostech), Multikulturní výchova, Environmentální výchova (k vyvolání zájmu o způsoby řešení ekologických problémů možností navazovat kontakty v této oblasti a vyměňovat si informace v rámci kraje, republiky i EU a světa a aktivnímu využití výpočetní techniky (internetu) při zjišťování aktuálních informací o stavu prostředí, rozlišování závažnosti ekologických problémů a poznávání jejich propojenosti), Mediální výchova (využívání tištěných i digitálních dokumentů jako zdroje informací) (RVP ZV, 2007, 2016).

Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání základní škola speciální

V Rámcovém vzdělávacím programu pro obor vzdělání základní škola speciální jsou ICT považovány za zcela nezbytnou součást materiálních podmínek pro uskutečňování tohoto RVP. Kromě jediného případu se vyskytují pouze v jeho I. díle, určeném pro vzdělávání žáků se středně těžkým mentálním postižením. Tam se objevuje předpoklad, že žák využívá pro komunikaci běžné informační a komunikační prostředky v definici komunikativních kompetencí. Ovládání elementárních způsobů práce s počítačem je jednou z definovaných kompetencí k učení. Stejně tak jako v RVP ZV je oblast Informační a komunikační technologie jednou z devíti vzdělávacích oblastí, tvořících vzdělávací obsah základního vzdělávání. Dovednosti osvojené žáky v této vzdělávací oblasti jsou dále využívány k získávání informací v rámci Výchovy k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Multikulturní výchově, Environmentální výchově (využívání výpočetní techniky při zjišťování informací o stavu prostředí) i v Mediální výchově (využívání tištěných i digitálních dokumentů jako zdroje informací).

Využití komunikačních počítačových her a počítačových programů, zaměřených na rozvoj komunikace, můžeme najít v očekávaných výstupech vzdělávacího oboru Řečová výchova v rámci rozvíjení komunikačních dovedností ve vzdělávací oblasti Člověk a komunikace v Díle II. Ten je určen pro vzdělávání žáků s těžkým mentálním postižením a souběžným postižením více vadami.

Vedení žáků k všestranné a účinné komunikaci s využitím počítače, jako jedné z dostupných forem komunikace, je jedním z cílů vzdělávání žáků se středně těžkým mentálním postižením (RVP ZŠS, 2008).

Rámcový vzdělávací program pro gymnázia

V definici komunikativní kompetence je v Rámcovém vzdělávacím programu pro gymnázia (dále RVP GV) charakterizován žák, jako ten, kdo žák efektivně využívá moderní informační technologie. Jednou z osmi vzdělávacích oblastí je Informatika a informační a komunikační technologie.

V dalších vzdělávacích oblastech se s využitím techniky také počítá: Matematika a její aplikace (moderní technologie jako užitečný pomocník), Člověk a příroda (využívání technologií v procesu přírodovědného vzdělávání a pro inspiraci a rozvoj dalších oblastí lidské aktivity), Člověk a společnost (význam vědeckého poznání, techniky a nových technologií pro praktický život i možná rizika jejich zneužití), Člověk a svět práce (pro současný svět práce nezbytná dovednost používat moderní informační technologie), Umění a kultura (jak v hudebním oboru, tak ve výtvarném oboru a ve společném vzdělávacím obsahu – Umělecká tvorba a komunikace).

Využívání ICT v rámci průřezového tématu Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech umožňuje aktivní postupy a formy učení a účast v mezinárodní komunikaci a projektech; současné globalizační a rozvojové procesy jsou podporovány šířením dalších moderních technologií, bez kterých není možný vědecký a společenský rozvoj.

Informační a komunikační technologie jsou i jedním z nástrojů průřezových témat Environmentální výchova a Mediální výchova (RVP G, 2007).

Rámcové vzdělávací programy SOŠ a SOU

Realizace kurikulární reformy v odborném školství byla zahájena transformací soustavy oborů vzdělání a v současné době zahrnuje téměř 280 oborů vzdělání. Pro každý z nich

existuje rámcový vzdělávací program. První z nich byly vydány v roce 2007, další byly zaváděny v následujících šesti letech. Rok 2012 je pak označován za rok plošného zahájení výuky podle školních vzdělávacích programů ve středních odborných školách a středních odborných učilištích.

Rámcové vzdělávací programy pro obory vzdělání poskytující střední vzdělání s maturitní zkouškou i obory poskytující střední vzdělání s výučním listem obsahují definici osmi klíčových kompetencí. Jednou z nich je i Kompetence využívat prostředky informačních a komunikačních technologií a pracovat s informacemi. Vzdělávání má vést absolventy těchto oborů k tomu, aby pracovali s osobním počítačem a jeho programovým vybavením a s dalšími prostředky ICT a aby dokázali využívat vhodné zdroje informací a efektivně s informacemi pracovat.

Obsah vzdělávání člení uvedené RVP na vzdělávací oblasti (VO) a obsahové okruhy. Vzdělávání v ICT je nově začleněno do všeobecného vzdělávání všech oborů, tedy nejen těch, pro které jsou tyto technologie stěžejní a pro které mají odborný/profesní charakter. S ICT se tedy setkají nejen žáci oborů typu Elektrotechnika či Telekomunikace, ale i Vinohradnictví či Design interiéru. Vzdělávání v informačních a komunikačních technologiích je jednou z devíti VO a jejím cílem je naučit žáky pracovat s prostředky ICT a pracovat s informacemi. Absolventi mají porozumět základním pojmům z oblasti, naučit se používat operační systém a další programové vybavení na uživatelské úrovni. Důraz, kladený na osvojování dovedností z oblasti ICT a budování informační společnosti, je patrný ze zakomponování Informačních a komunikačních technologii navíc i mezi Průřezová témata.

Využití a práce s digitálními technologiemi se promítá i do dalších VO: Vzdělávání a komunikace v českém jazyce, Vzdělávání a komunikace v cizím jazyce, Matematické vzdělávání a Estetické vzdělávání.

V sekci **Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami** jsou kromě obecných informací o materiálních a organizačních podmínkách vzdělávání (úprava prostředí, speciální učebnice, didaktické a kompenzační pomůcky, možnost snížení počtu žáků ve třídách, vytváření jiných organizačních forem pro výuku některých předmětů nebo zavedení předmětů speciální pedagogické péče,…) udávány i specifické oblasti zpřístupnění obsahu předmětů žákům podle jednotlivých typů postižení. Zpřístupnit obsah předmětů vhodnou formou a vhodnými pomůckami je nutné pro žáky se zrakovým postižením (učební texty přepsané nejen do bodového písma ale i v elektronické či zvukové podobě), pro žáky se sluchovým postižením (výukové texty a zápisy z výkladu v počítačové podobě; vybavení televizí s teletextem; video kopírující i skryté titulky; komunikace s učiteli elektronicky – email, SMS; indukční smyčka ve třídě apod.), pro žáky se specifickými poruchami učení (zápisy a korektury textu pomocí počítače; výukové i reedukační počítačové programy atd.)

Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání praktická škola jednoletá

V Rámcovém vzdělávacím programu pro obor vzdělání praktická škola jednoletá (dále jen RVP PŠ1) se ICT objevuje hned v několika souvislostech. Nejprve v definici komunikativní kompetence, kde je definováno, že žák měl na konci tohoto stupně vzdělávání využívat pro komunikaci běžné informační a komunikační prostředky. Kromě klíčových kompetencí se v RVP PŠ1 počítá s rozvíjením odborných kompetencí pro všechna zaměření školy. Jedná se o soubor odborných vědomostí a dovedností, postojů a hodnot, které se vztahují k výkonu pracovních činností. Žák by se měl naučit zvolit vhodné materiály, vybrat a použít správné pracovní nástroje, pomůcky a technické vybavení podle vykonávané pracovní činnosti.

Informační a komunikační technologie jsou také jednou ze sedmi vzdělávacích oblastí, tvořících vzdělávací obsah vzdělávání v praktické škole jednoleté. Vzdělávací oblast Informační a komunikační technologie zahrnuje základy práce s osobním počítačem a vybraným základním programovým vybavením (textový editor, webový prohlížeč, poštovní klient) a vhodnými speciálními výukovými a vzdělávacími programy na elementární uživatelské úrovni. Cílem zaměření této vzdělávací oblasti je umožnit všem žákům

dosáhnout základní informační gramotnosti a získat tak elementární dovednosti v ovládání digitálních technologií. Získané dovednosti mohou žáci využívat jak při vzdělávání, tak i v dalších činnostech osobního života.

S využitím techniky se počítá i v dalších vzdělávacích oblastech: Matematika a její aplikace a Odborné činnosti. V rámci oboru Matematika a její aplikace se žáci učí používat prostředky výpočetní techniky – především kalkulátory, učitelé mohou využít i vhodný počítačový software a určité typy výukových programů. Odborné činnosti jsou jednou ze stěžejních vzdělávacích oblastí a obsahují (kromě dalších okruhů) vzdělávací okruh Práce v domácnosti. Jeho obsah směřuje k utváření a rozvíjení takových znalostí a dovedností, které jsou potřebné k používání základních technických prostředků a spotřebičů, běžně dostupných v domácnosti a k jejich bezpečné obsluze.

Dovednosti osvojené žáky ve vzdělávací oblasti Informační a komunikační technologie, zejména při práci s internetem, jsou přímo deklarovány i v průřezových tématech Člověk a svět práce a Mediální výchova. Průřezové téma Člověk a svět práce postihuje široké spektrum pracovních činností a technologií, vychází z konkrétních životních situací, v nichž žáci přicházejí do přímého kontaktu jak s lidskou činností, tak i technikou. Mediální výchova se pak v jednom ze dvou tematických celků (s názvem Fungování a vliv médií ve společnosti) zaměřuje na bezpečnost při využívání internetu.

Učebny pro výuku informačních a komunikačních technologií spolu s materiály, učebnicemi, didaktickou a výpočetní technikou a kompenzačními pomůckami jsou považovány za jedny ze základních (materiálních) podmínek pro uskutečňování vzdělávacího programu RVP PŠ1.

Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání praktická škola dvouletá

V Rámcovém vzdělávacím programu pro obor vzdělání praktická škola dvouletá (dále RVP PŠ2) jsou ICT považovány za zcela nezbytnou součást materiálních podmínek pro uskutečňování tohoto programu. Mezi základní materiální podmínky pro uskutečňování vzdělávacího programu RVP PŠ2 patří vybavení školy učebnami pro výuku informačních a komunikačních technologií a didaktickou a výpočetní technikou. V organizačních podmínkách se dále počítá s rozvojem kompetencí žáků prostřednictvím využití prostředků informačních a komunikačních technologií při vzdělávání.

Stejně jako v RVP PŠ1, tak i zde objevuje předpoklad, že žák využívá pro komunikaci běžné informační a komunikační prostředky v definici komunikativních kompetencí.

V RVP PŠ2 je oblast Informační a komunikační technologie jednou z osmi vzdělávacích oblastí, tvořících vzdělávací obsah základního vzdělávání. Vede žáka k rozvíjení znalostí a dovedností práce s počítačem, k používání běžného programového vybavení a jeho využívání ke komunikaci a prezentování výsledků vlastní práce a také dodržování bezpečnostních opatření při práci s ICT. Efektivní využívání těchto technologií směřuje k utváření a rozvíjení klíčových kompetencí. Dovednosti, osvojené žáky v této vzdělávací oblasti, jsou dále využívány i v Mediální výchově (využívání tištěných i digitálních dokumentů jako zdroje informací).

Závěr

Užití výpočetní techniky, počítačů či informačních a komunikačních technologií je věnována pozornost ve všech rámcových vzdělávacích programech. Všechny výše uvedené dokumenty byly podrobeny obsahové analýze, kdy jsme hledali klíčová slova *výpočetní technika, počítače, digitální* či *informační a komunikační technologie*. Dále jsme výskyt klíčových slov zasadili do kontextu zásadních částí všech RVP: klíčových kompetencí, vzdělávacích oblastí, průřezových témat, kapitola o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a oblast materiálního zabezpečení podmínek pro vzdělávání. Stručný přehled přinášíme v následující tabulce.

U položek Klíčové kompetence (KK), Vzdělávací oblasti (VO) a Průřezová témata (PT) jsou jako první číslo uvedeny počty kompetencí, oblastí nebo témat s implicitní zmínkou o užití ICT vzhledem k celkovému počtu kompetencí, oblastí nebo témat.

Sloupce Kapitola o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (SVP) a oblast materiálního zabezpečení podmínek pro vzdělávání (MP) obsahují informace o tom, zda jednotlivé programy obsahují informace o využití ICT (A), nebo neobsahují (N).

Tabulka 1Využití ICT v Rámcových vzdělávacích programech

	KK	VO	PT	SVP	MP
RVP PV	2/5	1/5	-/-	A	N
RVP ZV	1/6	6/9	3/6	N	A
RVP ZŠS	1/6	2/8	4/6	N	A
RVP G	1/6	7/8	3/5	N	A
SOŠ + SOU	1/8	5/9	1/4	A	A
RVP PŠ1	1/6	3/7	2/4	N	A
RVP PŠ2	1/6	5/8	1/5	N	A

Žáci se zdravotním postižením mívají obtíže se zapojením do dění školy kvůli omezení, které vyplývá z charakteru jejich postižení (omezení hybnosti, smyslové vady, narušená komunikační schopnost,…). Tato omezení se dají částečně zmírnit použitím vhodných kompenzačních pomůcek nebo využitím technologií. Vhodná kombinace technologií asistivních, informačních, komunikačních a digitálních může snížit riziko sociálního vyloučení, umožnit či usnadnit vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Efektivní vzdělávací systém a osvojené kompetence dají jedincům se zdravotním postižením a znevýhodněním pevnější základ pro pracovní uplatnění a sociální začlenění.

Použité zdroje

MPO. (2013) *Digitální Česko v. 2.0, Cesta k digitální ekonomice.* Dostupné na WWW: <http://www.mpo.cz/dokument127530.html>

Národní strategie podpory základních gramotností v základním vzdělávání. Praha : 2012. [cit. 2013-04-09]. Dostupné na www: [cit. 2013-04-09]. Dostupné na WWW: < http://diskuze.rvp.cz/download/file.php?id=3227>

PITNEROVÁ, Pavla. (2012) Informační a komunikační technologie jako prostředek inkluze. In BARTOŇOVÁ, Miroslava, Pavla PITNEROVÁ, a kol. *Strategie vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami na střední škole*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2012. 221 s. ISBN 978-80-210-6001-2.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (se změnami k 1. 9. 2010). [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007. 126 s. [cit. 2014-03-20]. Dostupné na www: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf>.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (se změnami k 1. 9. 2016). [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2016. 164 s. [cit. 2016-05-20]. Dostupné na www: < http://www.nuv.cz/uploads/RVP_ZV_2016.pdf>

Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání základní škola speciální. 1. vydání. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2008. 110 s. [cit. 2015-03-20]. Dostupné na www: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVP-ZSS_kor-final.pdf>. ISBN 978-80-87000-25-0.

Rámcový vzdělávací program pro gymnázia. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007. 100 s. [cit. 2015-04-09]. Dostupné na www: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPG-2007-07_final.pdf>. ISBN 978-80-87000-11-3.

Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání praktická škola jednoletá. 1. vydání. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2009. 51 s. [cit. 2013-02-18]. Dostupné na www: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVP_-PRS_-I.pdf>.

Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání praktická škola dvouletá. 1. vydání. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2009. [54] s. [cit. 2013-02-18]. Dostupné na www: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVP_PRS_-II.pdf>.

Rámcové vzdělávací programy pro jednotlivé obory vzdělání SOŠ a SOU. [cit. 2013-02-18]. Dostupné na www: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcove-vzdelavaci-programy-zaslani-do-vnejsiho-pripominkoveho-rizeni>

VAN DIJK, J. A. (2006). Digital divide research, achievements and shortcomings. *Poetics*, 34(4), 221-235.

Kontaktní adresa autora

PhDr. Pavla Pitnerová, Ph.D., Katedra speciální pedagogiky, Pedagogická fakulta MU, Poříčí 7, 603 00 Brno

e-mail: pitnerova@ped.muni.cz

Recenzovali (pokud má autor nezávislé recenzenty)